

Uusia viron oppaita

TOIVO KULDSEPP — TÖNU SEILENTHAL *Nykyviron lukemisto*. SKS, Pieksämäki 1979. 271 s.

TOIVO KULDSEPP — TÖNU SEILENTHAL *Mõnda Eestist*. SKS, Vammala 1980. 87 s.

Viron kielen opiskelijoille ja viron harrastajille on puolenkymmenen vuoden aikana ilmestynyt ilahduttavasti apuneuvoja 1970-luvun alkupuolella julkaistujen sanakirjojen lisäksi: Eduard Väärin Viron kielen oppikirja (1975), Toivo Kuldseppin ja Tõnu Seilenthalin Nykyviron lukemisto (1979) ja samojen tekijöiden *Mõnda Eestist* (1980). Kaikki tekijät, Väari, Kuldsepp ja Seilenthal, ovat Suomessa toimineita viron

kielen lehtoreita; kirjat on kustantanut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Väärin oppikirja on arvosteltu v. 1977 Virittäjässä (Hannu Remes) ja Keel ja Kirjandus -lehdessä (Paula Sajavaara). Tällä kertaa tarkastelen Kuldseppin ja Seilenthalin kirjoista lähinnä kirjaa Mõnda Eestist, mutta koska Nykyviron lukemiston sisältö lienee jonkin verran vaikuttanut myöhemmän kirjan rakenteeseen, on aiheellista lyhyesti esitellä myös lukemiston sisältöä.

Nykyviron lukemisto tarjoaa lähes 300 sivullaan kiintoisan ja kadehdittavankin näyteistön vireästä virolaisesta kielenkäytöstä. Lukemiston alussa ennen tekstinäytteitä on Toivo Kuldseppin katsaus neuvostovirolaiseen kirjallisuuteen ja Tõnu Seilenthalin esitys viron ja suomen keskeisistä äänne-, muoto- ja lauseopillisista sekä sanastoeroista. Suppeinkin molemmat yleisesitykset antavat hyvää perustietoa. Seilenthalin katsaus on tärkeä siksi, että Kettusen Oppikirjaa eestin ja suomen eroavaisuuksista on nykyään vaikea saada käsiinsä.

Varsinainen lukemisto-osa on vironkielinen. Edustavat ja aihepiiriltään moni-ilmeiset kaunokirjallisuusnäytteet on valittu kahdeltakymmeneltä neuvostovirolaiselta prosaistilta ja yhtä monelta runoilijalta. Vanhin esiteltävistä kirjailijoista on v. 1900 syntynyt Erni Krusten ja nuorin v. 1948 syntynyt Juhan Viiding; jo ennen sotaa julkaisseiden tuotanto on jatkunut myös Neuvosto-Viron aikana. Tämä neuvostovirolaisuutta esittelevä kokoelma on siis ajanmukainen täydennys Vesterisen ja Winterin Eesti lugemik -teokselle, jonka v. 1960 ilmestyneeseen laajennettuun laitokseen oli otettu mukaan pakolaisvirolaisia kirjailijoita, mutta ei neuvostovirolaisia.

Kaunokirjallisten tekstien lisäksi kirjassa on viisi tekstinäytettä kirjallisuudentutkimuksen ja samoin viisi kielitieteen alalta. Ne valaisevat kirjallisuuden ja kielen sekä yleisiä että kansallisia kysymyksiä. Kirjallisuustieteellisissä teksteissä pohditaan mm. kirjallisuuskritiikin asemaa ja kritiikille asetettavia vaatimuksia (Olev Jõgi) tai annetaan runoilijan kertoa tuotantonsa syntyvaiheista (Valmar Adams) sekä esitellään

Friedebert Tuglas novellistina (Nigol Andresen). Kieliteksteissä taas käsitellään mm. uudisvartaloiden sepittämiseen ja hyväksymiseen liittyviä kysymyksiä (Henn Saari), sosiolingvistiikan peruseikkoja (Huno Rätsep), kielen kaksiselitteisyyttä (Mati Hint), *õ*-kirjaimen tuloa viron kieleen (Arnold Kask) ja vatjalaisten nykytilaa (Paul Ariste). Paitsi sisältönsä merkitsevyyden vuoksi näytteet ovat edustavia myös kirjoittajistoltaan: kirjoittajien asiantuntemus ja arvovalta on kiistaton. Lisäksi useilla heistä on kadehdittava kyky ja kunnioitettava halu kirjoittaa suurtakin yleisöä kiinnostavasti!

Kuldseppin ja Seilenthalin toinen kirja Mõnda Eestist (Yhtä ja toista Virosta) on tarkoitettu yliopistoissa viroa opiskelevien ensimmäisen lukukauden (alkeiskurssin) oppikirjaksi. Myös Väärin oppikirja oli laadittu samaan tarkoitukseen. Tekijät sanovat kirjansa esipuheessa uuden oppikirjan syntyneen tutkinnonuudistuksen vuoksi mutta eivät tarkemmin selitä uudistuksen aiheuttamia uusia vaatimuksia.

Kirjassa on kolme pääjaksoa: 35-sivuisen kielioppiosa, 15 tekstikappaleita käsittävä vironkielinen »Perussanasto»-osa sekä lopuksi 14 laajahkoa harjoitustehtävää etupäässä muoto-opin alalta. Erikoistehtävänä on kirjan lopussa harjoitus »riskisanoista», niistä sanoista, jotka äänteellisesti samankaltaisuudellaan voivat johtaa suomalaisen — ja tietysti virolaisenkin — helposti harhaan. Rakenteellisesti on peruserona Väärin oppikirjaan nähden se, että uudessa oppikirjassa kielioppiasioita ei ole jaksoteltu kunkin lukukappaleen yhteyteen vaan ne on, kuten harjoituksetkin, erotettu omiksi osastoikseen. Tällaista kieliopin erottamista voinee pitää oikeana ratkaisuna, koska lähisukukielissä on paljon myös selittämättä selviä kielioppiseikkoja. Toisen kielen opiskelun alkuun pääsee siis lähes vaivatta omankin kielen pohjalta, joten ensimmäisiä tekstikappaleita ei kannata rasittaa ylenmääräisellä erikseen esiteltävällä kielioppitiedolla. Yksi ratkaisu olisi ollut sekin, että kielioppiosassa olisi tiiviinä, täsmällisesti selitettyinä taulukkoina ja luetteloina annettu keskeinen tieto äänne-

opista, muoto-opista ja lauseopistakin ja kunkin kappaleen yhteyteen olisi sijoitettu sen sisältämiä kieliopin, etenkin vaikeasti taulukoitavan lauseopin, erikoisongelmia.

Mitä aineksia viron alkeisoppikirjan kieliopin sitten tulisi sisältää? Väärin oppikirjassa käsitellään äänne-, muoto- ja lauseopillisia sekä sanastoseikkoja; lauseopin ja sanaston puolella on pääpaino ymmärrettävästi ja aivan oikein suomen ja viron eroissa. Lieneekö Nykyviron lukemistoon sisältyvä katsaus eroihin aiheuttanut sen, että *Mõnda Eestist* -kirjasta on kokonaan jätetty pois lauseopin ja sanaston esittely? Kuitenkin tekstikappaleissa tulee heti esille sellaisia lauseopin seikkoja, joiden selitykset mielellään katsoisi myös kieliopista; esim. ensimmäisessä kappaleessa esiintyvä adessiivi ajanilmauksissa vie sijojen käytön eroihin, toisessa kappaleessa vastaan tuleva *pidada* + *ma*-infinitiivi rektioeroihin jne. Vaikka alkusanoissa todetaankin, että kirja on tarkoitettu nimenomaan lehtorihoitoiseen työskentelyyn, tämä huomautus ei oikeuttane tekijöitä ylimalkaisuuteen. Lauseopin puuttuminen kieliopista on outoa senkin vuoksi, että Virossa on viime vuosina ilmestynyt runsaasti lauseopillisia tutkimuksia. Esimerkiksi Huno Rätsepin kirjasta *Eesti keele lihtlause* te tüübid ja Mati Erelin lukuisista lauseopillisista tutkimuksista olisi saatu hyvää esimerkistöä. Hyvin yleisiä, jo opiskelun alussa vastaan tulevia lauseopin erikoispiirteitä ei voi siirtää jatkokurssiin; tällaisia ovat esim. komparatiivin käyttö, predikatiivin muoto ja attribuutin erikoisuudet.

Kieliopin kolme päälukua käsittelevät äänneoppia, nominien taivutusta ja verbien taivutusta. Äänneopissa käsitellään kirjoituksen ja ääntämyksen vastaavuus, selitetään sisä- ja loppuheiton aiheuttamat erikoisuudet ja esitellään laajahkosti viron astevaihtelu. Sellaiset tärkeät termit kuin *kestoaste* ja *sisä-äänne* olisi pitänyt selittää.

Esitystapaan olisi voitu harkita toisenkinlaisia ratkaisuja. Ensimmäinen huomautukseni koskee taulukointia. Sinänsä ilahduttavasti on monia äänne- ja muoto-opin seikkoja koottu selkeiksi taulukoiksi, mutta paikoin on liiallinen systemaattisuuden ta-

voittelu vienyt voiton järkevistä taloudellisuudesta (esim. »näkyvämmän» astevaihtelun turhan pitkä esittely s. 16—17 ja verbien kieltomuotojen toistaminen kuusinkertaisesti samoissa taulukoissa s. 38—43). Opiskelijan on tuhlattava fyysisistä ja psyykkistä energiaansa mahdollisten erojen etsimiseen — turhan takia. Toinen huomautukseni koskee luetteloitujen esimerkkisanojen ja luettelon jäljessä seuraavien selitysten keskinäistä suhdetta. Järjestelmällisyyden ja opittavuuden vuoksi odottaisi, että yhdessä ja samassa kohdassa lueteltuja toisistaan hieman poikkeavia vartalotyyppisiä selitettäisiin samassa järjestyksessä kuin ovat esimerkkisanat. Näin ei kuitenkaan ole, vaan kirjan käyttäjä joutuu itse keksimään yhteydet mietittyään mm., mistä muodosta sanan tavumäärä oikein laskeaan. Tällaista epäjohdonmukaisuutta ja tarkkuuden puutetta on varsinkin partitiivin muodostusta selitettäessä (s. 21, 24—25). Tämä on todella haitallista; partitiivihan on muutenkin nominien taivutuksen vaikeimpia kohtia.

Toisentyypinen esitystapaa koskeva ongelma on se, miten paljon ja minkälaista kielihistoriallista tietoa tällaisessa kurssissa pitäisi antaa viron muoto-opin piirteiden valaisuksi. Kielihistoriallisen tiedon kai tulisi tukea ymmärtämistä ja oppimista, ja alkeiskurssissa sen siis tulisi kytkeytyä tietoon omasta kielestä. Tältä pohjalta lienevät tarpeettomia sellaiset toteamukset kuin »Allatiivissa on *-lle* lyhentynyt *-le:ksi*» tai monikon partitiivissa »*sid*-päätte on syntynyt analogiakehityksen tuloksena **-nen*-loppuisten nominien ryhmässä, josta se on metanalyttisesti siirretty muihin nomineihin» (s. 25). Jälkimmäisen esimerkin kielihistoriallinen tieto ei sellaisenaan kytkeydy mihinkään nykysuomalaiselle tuttuun päätteeseen (vrt. *hevosia*), joten se aiheuttaa tarpeetonta vaivaa; sitä paitsi sanaa *metanalyttinen* ei meillä paljon käytetä, ei ainakaan alkeiskursseilla, ja sekin siis tarpeettomana hämmentää ilmeisesti hankalan sijan oppimista.

Adjektiivien komparatiivin muodostamista selitettäessä olisi ollut syytä mainita, että tunnuksen edellä esiintyy vartalon-

vokaalin asemesta *e* määrätapauksissa (*kõva* : *kõvem*, *hull* [: gen. *hullu*] : *hullem* jne.); asia tosin tulee esille sivumennen *i*-superlatiivin yhteydessä.

Verbien taivutustaulukossa (s. 36) on pieni epätarkkuus: muodot *olgu lugenud* ja *ärgu olgu lugenud* ovat 3. persoonan muotoja, vaikka ne esitetään taulukossa myös 1. ja 2. persoonan muotoina. Verbien muodostuskaavassa (s. 37) olisi muodoista *lugedes*, *vaadates* ollut hyvä antaa nimitys *des*-muoto, koska muoto tunnetaan virolaisessa kielitieteellisessä kirjallisuudessa yleensä juuri sennimisenä.

S. 40 huomautetaan erikseen, että *minna*-verbillä on imperfektissä eri vartalo *läks(i)*, mutta missään ei mainita preesensistä eikä akt. 2. partisiiipista. Koska *minna*-verbiä tarvitaan yhtenä, sen suomesta poikkeava taivutus olisi ollut syytä esittää kieliopissa erillisenä kohtanaan.

Passiivin muodostuksessa (s. 43—44) selitetään passiivin erilaiset tunnuksat ja niiden liittymisedot, mutta tarpeen olisi ollut kiinnittää huomiota myös passiivin preesensin suomesta poikkeavaan persoonapäätteeseen *kse*.

Kieliopin ilmaisu on paikoin epämääräistä mm. siten, että viitataan ns. *keel*-tyyppisiin ja *kõne*-, *tütar*-, *liige*-tyyppisiin sanoihin (s. 23—24), vaikka taivutustyyppijä ei tässä kieliopissa ole esitelty. Samantyyppistä epätarkkuutta on muuallakin. Kieliopin suomenkielistä asua olisi ollut tarpeen täsmentää esim. virkkeensisäisten lauseiden keskinäisen suhteen osalta ja sanastollisesti. Sanastoseikoista mainittakoon mm. se, että suomessa käytetään yleensä termejä *yksikkö* ja *monikko* (ei *singulaari* ja *pluraali*). Sanaa *artikulaatiobaasis* eivät nykyfoneetikot paljonkaan käyttäne, ja harvemmin puhutaan *instrumentaalistakaan* sijana venäjän tapaan.

Kielioppiasta jää valitettavasti pinta-puolisuuden ja epätarkkuuden vaikutelma, eikä kaikkea ylmalkaisuutta voi selittää tilan niukkuudesta johtuvaksi eikä sillä puolustellen, että kirjaa käytetään lehtorin johdolla.

Kirjan loppupuoli on sen sijaan parempi. Tekstiosasto »Perussanasto» käsittää 15 kappaletta jokaiselle läheisistä asioista,

ja kunkin loppuun liittyy pieni ainekirjoitustehtävä kappaleen aihepiiristä, joten opiskelija joutuu heti soveltamaan oppimaansa. Teksteissä aloitetaan tavallisimmista kohteliaisuusfraaseista ja viikonpäivistä, myöhemmissä kappaleissa tutustutaan lukusanoihin ja suunnitellaan ostoksia, mietitään merkkipäiviä, opetellaan kellonajat, puhutaan opinnoista, perheestä, asumisesta, pukeutumisesta, ruokailusta, harrastuksista, työstä ja ammateista, säästä ja vuodenojoista, luonnosta ja matkailusta. Järkeviä, asiallisia, jokapäiväisen tarpeellisia tekstejä, arkielämän perussanastoa. Tämä ratkaisu käy, koska on olemassa erillinen Nykyviron lukemisto, jonka avulla myöhemmin voi tutustua kirjallisuuteen. Tekstien dialogimuoto sopinee myös tunteiden keskustelun malliksi, ja sisällön uskoisi tutuudellaan motivoivan opiskelijoita yrittämään itsekin. Ainekirjoitustehtävä on tavallisimmin muotoa »minu elulugu (päev, õpingud, perekond, kodu, tulevane töö jne.)». Ainakin ensimmäisissä kappaleissa olisi ehkä voinut selvemmin pyrkiä siihen, että tekstit vaikeutuisivat asteittain. Aihepiireihin olisi mielestäni voinut lisäksi sisällyttää kävelystä Tallinnassa tai Tartossa tai kummassakin, sillä molemmilla kaupungeilla ja niiden nimistöillä on historiallista ja kulttuurista vetovoimaa. — Koska meillä nykyään on sanakirjoja saatavissa, ei teksteihin ole liitetty sanastoa.

Kirjan kolmantena pääosana ovat harjoitukset, joista monet ovat varsin vaativia. Harjoituksissa käytetään yleensä kokonaisia lauseita, joita joko käännetään viroksi (kysymyslauseitehtävä, konditionaalinen, imperatiivinen sekä modus obliquuksen muodostaminen), täydennetään oikeamuotoisella ilmauksella (illatiivinen, imperfektiivinen, monikon partitiivinen, lukusanojen, komparaation, pronomien, sijamuotojen ja passiivin muodostus ja käyttö) tai muunnetaan yksiköstä monikkoon. Harjoituksissa keskitytään olennaisiin asioihin. Astevaihtelu-tehtävässä olisi syytä harjoitella myös vahva-asteisen muodon etsimistä heikon asteen pohjalta, sillä vahvan asteen tunteista tarvitaan esim. useimpien hakusano-

Kirjallisuutta

jen löytämiseen sanakirjasta.

Viimeisenä harjoituksena on laaja käännöstehtävä, jossa opiskelija joutuu vironkielisestä lauseesta päättämään ja sanakirjasta tarkistamaan noin 80:n äänteellisesti suomalaista sanaa muistuttavan sanan merkityksen (*arvukas, asuda, edel... võim, ämm, ülbe*). Tämänäyttypinen tehtävä on hyvin tarpeellinen, ja uskoisi lauseessa esiintyvän sanan merkityksen jäävän helposti mieleenkin.

Kuldseppin ja Seilenthalin kahdesta kirjasta Nykyviron lukemistolle voi siis antaa varauksettomasti kiitosta, mutta Mõnda Eestist -kirjassa kielioppiosassa on täsmenämisen varaa. Tähänastisissa virolaisten

laatimissa viron oppikirjoissa onkin vaikeimmaksi pulmaksi käynyt juuri kieliopin osuus, sen laajuus, esittämistapa, kytkeminen teksteihin, suomen ja viron yhtäläisyyksien hyödyntäminen ja erojen esittely mielekkäällä tavalla. Taas kerran täytyy korostaa sitä, että tämänäyttypiset kirjat pitäisi ehdottomasti tehdä yhteistyönä niin, että kummankin kielen edustajat ovat alun alkaen mukana. Paras ratkaisu saattaisi kuitenkin olla se, että joku viroa hyvin taitava suomalainen laatisi virolaisten kanssa neuvotellen kieliopin suomalaisia varten. Sellaista kunnollista erillistä kielioppia meillä tarvittaisiin.

Paula Sajavaara